

Gondolatok az esperantoval kapcsolatban

Természettudományilag, vagyis úgy az embernek, mint a nyelvnek lelke és természete szerint semmi lehetetlensége nincs annak, hogy világnyelv, mesterséges és csinált világnyelv ne csak kigondoltassék, de ilyenül el is fogadtassék és élön használtassék is.

De ma már színtelennek, szegénynek és fogyatékosnak tetszik minden elgondolás ahoz az egyetlen, de kézzelfogható tényhez képest, hogy valóban van világnyelv, mesterségesen csinált, mindenfelé elfogadott és mindenütt egyforma világnyelv s hogy sok évtizedes balul kiütött próbálkozások után valóban a Zamenhof doktor esperanto nyelve az, mely a fehér népeket minden világrészben meghódította, de hatalmas érdeklődést váltott ki maga iránt a sárga népeknél is, sőt a kultúrált feketéknél is mindinkább lábrakap az esperanto mozgalom.

Alig van, nem nagy — de kisváros, község, hol nem akadna esperantista.

Ez természetes fejlemény. Haza, nemzet, ország s a nemes elzárkózásnak sok egyéb formája, szükségképpen megérleli bizonyos fejlődési fokon a művelt emberiség egybeolvadását. A rétegek s az intézmények, melyek a haza s a nemzet elzárkózó oltalmában erőre kaptak s a maguk fentartására viszont a hazát és a nemzetet tartják és támasztják: e hazák és nemzetek határain túl mind sűrűbben nyúlnak át egymáshoz, mind szorosabban fognak össze egymással s ezzel megenyhítik a haza és a nemzet merev elzárkózását. (Igaz, átmenetileg a különböző fasisztikus áramlatok jelenleg akadályozólag hatnak a kultúremberiség egységbeolvadása folyamatában, de nem akadályozhatják azt meg végképp, mert kultúra: a jövő, s a fasizmus csak pillanatnyi kétségbeeső jelenmotivum).

Az emberi, a faji s a nemzeti egyéniségnek az a következetes tisztelete, mellyel a dacos nacionalizmus kezdeményezését a jogtisztelő szocializmus ad absurdum viszi: annyi külön egységbe, rendbe és apró közösségbe tépi szét és gömbölyíti külön az egyes nemzeteket s az egész világot, hogy kell az egészbe valami új, eleven összefüggés. Megint csak a magasabb fokon való visszatérés mutatkozik a mai fehér emberiség történetében is fejlődési törvény gyanánt. Az elején, az akkori műveltségnek, a vallásnak katolicizmusában, nagyjában egységes volt. Attól fogva egész fejlődése

mind erősebb széttépődésekből áll, — s a legerősebb ily széttépő a nemzetiség volt. De már egyúttal egységesítő hatalommal is kezdett hatni, ami a szárnya alatt műveltség kifejlődött, mind egy új összefogásba, hogy úgy nevezem a kultúr-katolicizmusba (egyetemességbe) szorítja az emberiséget. Ellenállhatatlanul. Az esperanto esete mutatja ezt igen érdekesen.

Mint minden egyes embernek: minden egyes fajnak, törzsnek, nemzetnek s ezzel együtt nyelvnek és dialektusnak megvan a maga életre való joga. Mindenképen, de különösen az egyéniség birodalmában, a művészetben. Nemcsak a szépművészet, hanem a tudomány is, mely velejében szintén megálmodás, tehát szintén művészet, nagy hasznát látta a nemzeti hatásoknak. A filozófiában elébb a francia, aztán az angol, majd a német egyéniség maga kiélése s talán ugyanilyen sorsban egyebütt, például a természettudományokban: egy-egy hatalmas fejlődő fokát jelentik az emberiség e lelki tartományainak. Amily fokban fontossá és számbaveendővé kezd válni minden, ami akár költészet, akár tudomány a világ bármely sarkában terem, annál nyomasztóbb, gátlóbb és terhesebb mind ezeknek a nyelvhez való kötöttsége. Már ma is ott tartunk, hogy egy művelt olvasónak, s különösen egy mindenfelé figyelni köteles tudósnek egy csomó nyelvet kellene, ha lehetne, tökéletesen tudnia. Négy egyformán jogosított nyelve van u tudománynak: a francia, az angol, a német és az olasz. Nem lehet tudós, vagyis nem haladhat kellő figyelemmel a tudományában, aki e négy nyelven nem tud.

Az egyes tudósra nézve, aki már magát is alig bírja: mily rettenetes idő — és erőparálás úgy a nyelvek megtanulása, mint szeszélyes fejlődésüknek tovább követése, nem szólva arról, hogy valaki lehet született fiziológus vagy filozofus, de megvihatatlan kemény az idegzete olyan reflexz-ügyesség elsajátítására, aminő a nyelv. A mai állapot tehát az, hogy mialatt a legméltányosabb kímélettel ápoltuk minden nyelvnek az életre s a tudományos alkalmaztatásra való jogát, de facto négy nyelv elnyomóan fölibe kerekedett a többinek. Viszont: ez a négy sok nyelv közös nyelvnek. S ha majd — tegyük fel kiválnék közülük s a többinek fölibe hatalmasodnék egyetlen világnyelvül, például az angol: az óriási nyelvterülethez képest aránytalan és túrhetetlen volna, hogy az egész művelt emberiségnek úgy kelljen tovább-tovább követnie ennek a nyelvnek fejlődését, ahogy a londoni csibészek, kocsisok és zseb-metszők agytekervényei előszabják. Az emberiség fel fog és méltán fel fog lázadni ez oktalan monopólium, e méltatlan rabság ellen. S ekkor már úgy kéznél lesz felváltásra és egyetemes használatra a mesterségesen csinált, a mindenek számára egyforma és egyformán könnyű és egyformán fejlődő világnyelv, mint ahogy a jó fog már nő, mire a tejfog kihullt.

Az emberek, mint emberiség felkelnek a terhes és kiváltságos szeszélyuralom ellen és — itt megállok, a folytatással nem vagyok tisztában, de ez a folytatás valamely formában a világnyelv javára fog szólni, annál is inkább, mert az akkorra már az élet

egyébb internacionális szükségleteinél fogva mind használatosabb köznyelv lesz mindenütt, tehát eleven gyökérszálakból nőhet majd bele mindenütt az irodalomba.

Az emberiség uniformizálódását nem lehet elkerülni. Ez a szükségszerű magasabb fejlődés. Hol az a nemzeti viselet: még oly szép, még oly ügyes, még oly alkalmas, hogy ellenállt volna az angol vagy francia viseletnek, — már azt sem lehet biztosan megmondani: hogy a mai emberiség viselő ruhája, melyet a nem-fehér népek is általánosítottak: francia vagy angol-e? Szokásaiban is egy kezd lenni az emberiség, az ételnek és az életnek ugyanaz a rendje kezd kifejlődni a legkülönfélébb éghajlatú városokban s a városokból tovább terjed a vidékre, a faluba a pusztára. Maga az emberi érintkezés gyorsulása könnyülése és általánosodása neveli egymáshoz az emberiséget: az a sok minden, ami a fejlődésnek továbbfejlése s ami egyúttal mind tovább fejlesztő.

Mentül kristályosabb és egypontból vezethetőbb lesz ez az egység, annál több szabadságot és saját egyéniséget engedhet meg az egyes álladalmaknak s ezeken belül nemzeteknek, fajoknak, még községeknek is és mindenesetre minden nyelvnek, sőt dialektusnak. Lehetetlen, hogy sokszáz millió egyformán élő, érző, gondolkozó, dolgozó s öltözködő és mindenképen összetartozó ember a nyelvi különbség egyetlen korlátját vagy a kötelező soknyelvűség felesleges terhét sokáig vállalja s mindez ne hajtja előbb kiegészítőül egy világnyelvhez, majd pedig hogy ez a világnyelv épügy ne váljék e közösségen belül minden ember anyanyelvévé.

S valami igen messze nincs az a jövő, mikor az egész emberiség, európaiak, angol-amerikaiak, japán-kínaiak és így tovább: három-négy ilyen nagy egységbe csoportosulva és különülve vetelkedésük és leszámolásaik közben mind gyakoribb és szorosabb érintkezésbe kerül egymással... hol az az egyes nép, még oly hatalmas és művelt, melynek nyelve ennek az érintkezésnek nyelvivé hatalmasodhatnék? Megállapodásos és közakarattal szabályozható s fejleszthető nyelv kell ide, akár csak az egyes tudományok tolvajnyelve, akár csak a telegráf írásjele, vagy a menetrendek utaló figurái. Minden várható és előrelátható fejlődés a világnyelv felé visz, még olyan lelki területen is, melyek mint a költő-művészet külön titokzatos szerelemben élnek az egyes nyelvek géniusával.

Mindez pedig, mint a kollektívizmus, akkor is eljön majd, minden bizonnyal és elkerülhetetlenül, ha nem is volna egyesek részére kívánatos. De mindezt a mi mai eszünkkel nehéz átértékelni. Mindent összevéve ma a világ összehasonlíthatatlanul szebb tragikus válságban is s megmérhetetlenül több boldog ember lehetne, mint bármikor a vissza — belátható történelmen végig, de ennek egyik akadály a nyelvi-nemzeti elzárkózás is, a népek meg nem értése.

A sok törvény közt, amelyet mind öröknek hittünk s melyekről még a természettudományokban is kiderült, hogy változandóak:

ez az egy törvény miatt ne volna állandó — az, hogy a fejlődés: javulás? Esperantónak nevezte a különben hűvös eszű Zamenhof doktor az ő világnyelvét, — a remény kezésének. Legyünk hűvös eszűek, hogy annál hevesebben remélhessünk.

Juhász János

Irodalom és társadalom

Minden idők — és a válsággal terhesek leginkább — újra és újra kérdéssé teszik a tudomány és művészet, az ember és a világ-szemlélet alapvető és eddig elfogadott tételeit. Ma, a termelési rendszerek váltakozásának idején, a faji, világnézeti és osztályellentétek robbanásig feszült állapotában ismételen kísért a kérdés: lehet-e régi módszerekkel és régi felfogással művészetet szemlélni és egyáltalán lehet-e a jelen irodalmához a tudományos siker reményében hozzányúlni? Vannak, akik bizonyára habozás nélkül igennel válaszolnának és még vitára sem érdemesítenék e felfogás támadóit. A szubjektív és teljesen impresszionista kritika előszeretettel tör pálcát a „történelmi távlatot” követelők makacs és dogmákhoz ragaszkodó tábora felett. De pozitívumot ez a tábor sem ad és így módszerében nem volt képes legalább is eddig, pótolni a régi iskola hiányait. Üres szkepticismusa csupán kételyeket tud ébreszteni, de alkotó és megtermékenyítő munkát nem. A jelen kényszerítő parancsa már eleve eldönti a vitát, az irodalom a mával él, halad, elpusztul, vagy az egymásután jövő nemzedékektől átértékelve beolvad a későbbi korok szellemi vérkeringésébe. A ma irodalomtörténete vagy tudomásul veszi az előtte tavonuló szellemi történéseket, folyamatokat, vagy nem. De akár figyelni és feldolgozza e jelenségeket, akár nem, azok az élet és társadalmi lét természetes törvényeit követve, nélküle is vannak, élnek és tovább hatnak. A közönség természetszerűleg mindig a jelen irodalmával tart és mindent, ami régi, félve vesz kezébe, mert úgy érzi, hogy az nem neki, nem az ő korának szól. Író és olvasó, az irodalmi élet két alapvető tényezője, a mindenkori jelen mellett foglal állást és csupán a szellemileg nagyon kulturáltak kicsiny csapata és az iskolai irodalomtörténetírás hívei vallják a múltat és élvezik annak szellemi értékeit. Minél gyorsabb a társadalmi fejlődés üteme, annál elevenebb, annál feltűnőbb, meg nem állóbb az irodalmi fejlődés, az irodalmi élet ritmusa is. Az irodalomtörténésznek tehát akarva, nem akarva, tudomást kell a máról vennie. A ma befolyásolja tudatosan, vagy öntudatlanul látásmódját, témaválasztását és módszerét. De magától értetődő, hogy közönségnek és tudósnak egyaránt a múlttal is foglalkoznia kell, csakhogy ez a múlt már a mai irodalomtudomány összes jelentős eredményeinek, módszertani vizsgálódásainak teljes felhasználásával megírt és felelevenített élő valóság kell legyen. A régi iskola főhibája abban áll, hogy az elmúlt korok irodalmi életét me-